Fid-dawl tar-restawr li għadu kemm sar fuq il-pitturi sbieħ tal-Koppla tal-Bażilika tagħna, li għandhom suġġett hekk uniku fit-tifsira teoloġika-simbolika tiegħu, minn din il-ħarġa qed nippubblikaw f'partijiet artiklu xjentifiku miktub apposta mill-biblista Patri Martin Micallef OFMCAP li jgħinna nifhmu t-tifsira iktar profonda ta' dawn ix-xbihat.

"Ir-Rebbieħ" fil-Ktieb tal-Apokalissi (1)

Imfisser fil-pittura tal-Koppla tal-Bażilika ta' San Ġorġ f'Għawdex

Rev. Dr Martin Micallef OFMCAP

Fl-Eżortazzjoni appostolika *Il-Ferħ tal-Evanġelju* l-Papa Franġisku jitkellem fuq dik li hu jsejħilha *via pulchritudinis* – triq il-ġmiel – u jgħid illi "li nxandru lil Kristu jfisser nuru illi li temmen fih u timxi warajh mhix biss [hija] ħaġa sewwa u xierqa, imma anki sabiħa... [F'dan il-kuntest], l-espressjonijiet kollha ta' ġmiel veru nistgħu nħarsu lejhom bħala triq li tgħinna niltaqgħu mal-Mulej Ġesù".[1] Il-Papa Franġisku mbagħad ikompli jispjega illi "għalhekk hu meħtieġ li l-formazzjoni fil-*via pulchritudinis* tkun tagħmel parti mit-trażmissjoni tal-fidi",[2] filwaqt li jħeġġeġ illi "kull Knisja partikulari [għandha] tippromovi l-użu tal-arti fil-ħidma tagħha ta' evanġelizzazzjoni".[3] Il-qaddis Papa Ġwanni Pawlu II diġà kien tkellem fuq dan meta fl-ittra indirizzata lill-artisti miktuba fl-1999 huwa jafferma li "sabiex tkun tista' tikkomunika l-messaġġ afdat lilha minn Kristu, il-Knisja għandha bżonn l-arti. L-arti jeħtieġ li tagħmel perċettibbli, u kemm jista' jkun attraenti, id-dinja tal-ispirtu, ta' Alla inviżibbli".[4]

Dan il-kliem donnu li jitlaħħam quddiemek hekk kif tidħol fil-Bażilika ta' San Ġorġ f'Għawdex u tħares 'il fuq lejn il-pittura tal-koppla li għadha kemm ġiet irrestawrata.[5] It-tmien kwadri fil-flieli tal-kustilja ta' din il-koppla juru kif il-ħila artistika tal-pittur Taljan Gian Battista Conti waslet biex tesprimi l-messaġġ teoloġiku ewlieni tal-Ktieb tal-Apokalissi.

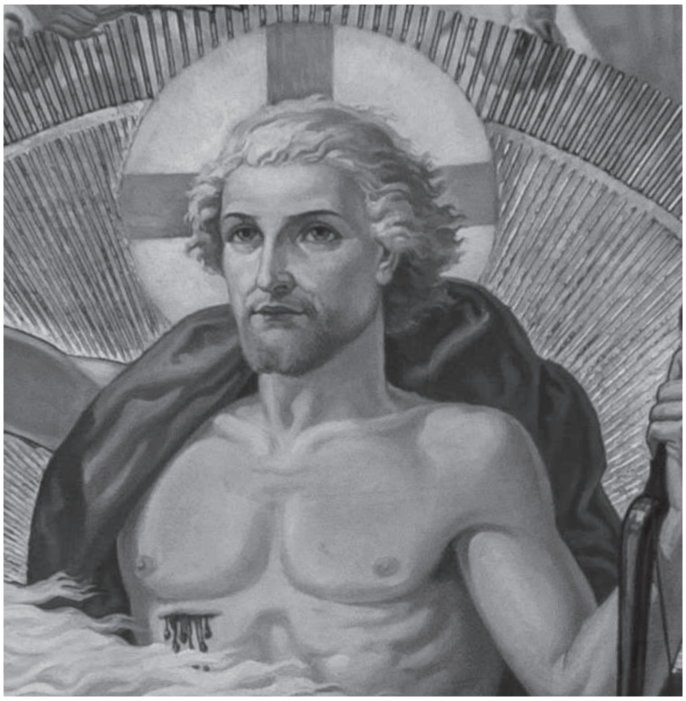

Il-qdusija ta' Alla

F'dan l-aħħar ktieb tal-Iskrittura tispikka ħafna t-tema tal-qdusija ta' Alla li tiġi enfasizzata permezz tad-dehra tat-tron fis-Sema li ra l-awtur li jidentifika lilu nnifsu bl-isem ta' Ġwanni. Ladarba l-Mulej Alla hu qaddis, dan jitlob li l-poplu tiegħu wkoll ikun qaddis. Il-qaddisin li jirrappreżentaw il-poplu veru ta' Alla għalhekk huma msejħin f'dan il-ktieb bħala dawk li "jħarsu l-preċetti ta' Alla u l-fidi f'Ġesù" (Apok 14:12). Huma dawn li ser ikunu jifilħu jieqfu lill-bhima. L-awtur iqis lil dawn l-Insara bħala armata kbira ta' 144,000 meħlusa mill-Ħaruf (14:1-5). L-awtur tal-Apokalissi jesprimi dan kollu permezz ta' lingwaġġ u xbihat meħuda mit-Testment il-Qadim u applikati għall-Knisja bħala l-poplu l-ġdid ta' Alla.[6]

Numru ta' studjużi jargumentaw li, kuntrarju għall-interpretazzjoni tradizzjonali tal-Apokalissi, il-problema ewlenija li kienu qed jaffaċċjaw il-komunitajiet Insara li għalihom kien qed jikteb l-awtur ma kinetx il-persekuzzjoni uffiċjali min-naħa tar-Rumani – għalkemm xi oppressjoni 'l hawn u 'l hemm aktarx li kienet possibbli.[7] Minflok, l-akbar theddida għall-maġġoranza ta' dawn il-knejjes kienet it-tentazzjoni li joħolqu kompromess mal-kultura dominanti Rumana[8] li kienet marbuta mal-kult imperjali ta' diversi allat tradizzjonali.[9] Nistgħu nifhmu, mela, kif it-teoloġija ta' dan il-ktieb hija marbuta mal-kuntest soċjali li fih l-awtur kien qed jikteb. Fiż-żmien meta nkiteb dan il-ktieb, il-kult lill-Imperatur Ruman ma kienx sempliċiment xi ħaġa reliġjuża, imma kien att marbut mal-politika u l-ekonomija Rumana. Il-kult Ruman kien iservi ta' propaganda kbira għaliex kull fejn tħares kont issib messaġġi minquxa fil-ġebel u l-metall bħala "aħbar tajba". Li tirrifjuta li tqim l-allat pagani kien ifisser tradiment u ereżija għall-Imperu Ruman.[10]

Kif kellhom l-Insara jwieġbu għall-pressjoni kontinwa tal-forza ta' Ruma? Il-ktieb tal-Apokalissi joħloq barrikati jew marki bejn il-Knisja u d-dinja, bejn l-imperu u l-komunità li temmen f'Ġesù. Din kienet l-isfida kbira li dawn l-Insara kellhom. Huma kienu komunità żgħira f'imperu kbir u b'saħħtu. L-awtur juri kif it-triq tal-qdusija u allura t-triq tar-rebħa hija t-triq tas-salib li magħha kien hemm marbuta l-marka tat-tbatija. Huwa fid-dawl ta' dan li rridu nippruvaw nifhmu u allura napprezzaw kif fi tmiem serje ta' wegħdiet li nsibu fl-Apokalissi, "ir-rebbieħ" – kif inhu msejjaħ f'dan il-ktieb – hu muri bħala xhud fidil ta' Ġesù. Sebgħa huma l-wegħdiet magħmula lil dan ir-rebbieħ, wegħdiet li lkoll jidhru orjentati lejn ir-realtà futura li deskrizzjoni tagħha nsibuha lejn tmiem dan il-ktieb. Il-Prof. Conti jesprimi dawn il-wegħdiet lir-rebbieħ tal-Apokalissi permezz tal-pittura mill-isbaħ li ssebbaħ il-koppla tal-Bażilika ta' San Ġorġ f'Għawdex. Permezz ta' dawn it-tmien pitturi tiegħu Conti interpreta l-figura ta' San Ġorġ martri bħala "r-rebbieħ" li jissemma fl-Apokalissi u li lilu jiġu mwiegħda numru ta' barkiet.

1. Ir-Rebbieħ fuq żiemel abjad, bil-qaws u l-kuruna

Fid-dawl ta' dan nistgħu napprezzaw aħjar kif fl-ewwel felli tal-koppla Conti jiġi ispirat minn dak li nsibu f'Apok 6:2 fejn naqraw hekk: *"U jien ħarist, u ara, ġie żiemel abjad, u dak li kien riekeb fuqu kellu qaws, u ngħatatlu l-kuruna; u ħareġ hu, rebbieħ, biex ikompli jirbaħ".*

Il-kapitlu 6 tal-Apokalissi li minnu hija meħuda din is-silta nistgħu nqisuh bħala l-bidu ta' ġlieda qaddisa jew inkella pjuttost eskatoloġika, hekk kif dan il-kiteb jintroduċi l-ġlieda bejn iż-żewġ sovranitajiet ewlenin: id-dinja (simbolu tal-ħżiena) u s-Sema (simbolu tat-tajbin). Is-silta tambjenta ruħha fil-mument li fih jinfetħu s-siġilli li magħhom iġibu serje ta' kastigi (ara 6:1-8:1). Il-ftuħ tas-siġilli huwa xogħol il-Ħaruf: din hi xi ħaġa li hu biss seta' jagħmel u għalhekk dan il-ġest hu meqjus bħala wieħed ta' rivelazzjoni. L-ewwel erba' siġilli li nistgħu neħduhom f'daqqa jiddistingwu ruħhom mill-aħħar tlieta. Mal-ksur ta' kull wieħed mill-ewwel erba' siġilli, wieħed mill-erba' ħlejjaq ħajjin quddiem it-tron ta' Alla jikkmanda: "Ejja". Bi tweġiba għal din l-għajta jitfaċċa żiemel u rikkieb fuqu. Is-seba' siġill imbagħad ma jissemmiex qabel il-kapitlu 8.

Fit-tkissir tal-ewwel siġill wieħed mill-erba' ħlejjaq ħajjin isejjaħ l-ewwel rikkieb li kien fuq żiemel abjad. Lil dan ir-rikkieb li f'idejh kien qed iġorr qaws tiġi mogħtija kuruna u lilu jiġu attribwiti rebħiet bla għadd (6:2). Jidher li hawnhekk l-awtur tal-Apokalissi kien influwenzat minn materjal meħud mill-ktieb tal-profeta Żakkarija, fejn il-profeta jiġi muri erbat irġiel fuq żwiemel ta' kuluri differenti: "Dawn huma dawk li l-Mulej bagħathom biex jiġġerrew 'l hawn u 'l hemm fuq l-art" (Żak 1:10) u li jirritornaw sabiex jirrappurtaw li d-dinja kienet fil-kwiet. Żakkarija jissuġġerixxi l-kulur ta' kull wieħed mill-erba' żwiemel, għalkemm dan aktarx jagħmlu bla ebda sinifikat partikulari. Mhux hekk iżda nistgħu ngħidu għall-awtur tal-Apokalissi, li jbiddel il-funzjoni ta' dawn l-erba' rikkieba u żwiemel sabiex jippreżentahom fi qbil mal-għan tal-kitba tiegħu. Fil-fatt, fl-Apokalissi dawn iż-żwiemel jikkorrispondu għall-karattru tar-rikkieb u jissimbolizzaw rebħa (abjad), tixrid tad-demm (aħmar), skarsezza (iswed) u mewt (aħdar jagħti fl-isfar).[11]

L-identità tal-ewwel rikkieb fuq żiemel abjad ħolqot diskussjoni kumplessa fost l-istudjużi tal-Apokalissi. Fuq liema naħa jinsab dan ir-rikkieb: fuq in-naħa ta' Alla jew fuq in-naħa tax-xitan? Interpretazzjoni li tmur lura tal-inqas għal Sant'Irinew[12] (tard fit-tieni seklu) tidentifika lir-rikkieb ma' Kristu u allura mar-rebħa, filwaqt li ż-żiemel abjad hu identifikat mal-progress fir-rebħa tal-Evanġelju li l-ewwel jeħtieġ jixxandar qabel il-ġudizzji fuq l-art (ara Mk 13:10; Mt 10:23). Biex isaħħu din il-pożizzjoni, xi kummentarji jirreferu għal dak li naqraw f'Apok 19:11 fejn mill-ġdid niltaqgħu ma' żiemel abjad u rikkieb u li jiġi msejjaħ "Fidil u Veru".[13] Oħrajn jargumentaw li l-identifikazzjoni tar-rikkieb fil-kapitlu 19 mal-persuna ta' Kristu ssegwi mill-v. 13 fejn huwa jissemma bl-isem "il-Kelma ta' Alla", u mill-v. 16 fejn fuq ħwejġu u fuq koxxtu għandu miktub l-isem: "Sultan tas-slaten u Sid tas-sidien".[14]

Interpretazzjoni prominenti oħra taż-żiemel l-abjad u r-rikkieb li kien hemm fuqu hija li dawn jissimbolizzaw l-ispirtu tar-rebħa u l-militariżmu.[15] Din l-interpretazzjoni tinbena l-aktar fuq ir-referenza għall-qaws li r-rikkieb f'6:2 kellu f'idejh. Fit-Testment il-Qadim il-qaws huwa simbolu tal-qawwa militari, hekk li l-Mulej itenni lill-profeta Hosegħa: "Meta jasal il-jum inkisser il-qaws ta' Iżrael fil-wied ta' Ġeżragħel" (1:5). Hekk ukoll fil-ktieb ta' Ġeremija naqraw kif il-gwerriera tal-Babilonja għad jinqabdu u "(jit)kissru l-qwies tagħhom" (51:56). Xi wħud mill-istudjużi jiġbdu l-attenzjoni għall-fatt li l-qaws kien l-arma tal-imperu li kien hemm fuq ix-xifer tal-Lvant tal-Mediterran, magħruf bħala tal-*Parthians*, u li kien

theddida għal Ruma.[16] Il-*Parthians* kienu l-aktar arċiera famużi fl-antikità, filwaqt li ż-żwiemel bojod kienu l-marka tagħhom.[17]

Tajjeb li nżidu wkoll li r-referenza għall-"qaws" f'Apok 6:2 hija l-unika waħda li nsibu fit-Testment il-Ġdid kollu. Jekk se nikkunsidraw il-qaws hawnhekk bħala arma li setgħet tintuża f'każ ta' attakk waqt gwerra, irridu nissopponu li hemm ukoll il-vleġeġ. Dawn iżda ma jissemmewx fit-test, u l-assenza tal-vleġeġ tista' tissuġġerixxi interpretazzjoni alternattiva. Fil-fatt, il-kelma bil-Grieg għal qaws f'din is-silta hija *toxon*. Din hija l-istess kelma li tintuża fil-wegħda ta' Alla ma' Noè wara d-dilluvju (ara Ġen 9:13 LXX) b'referenza għall-"qawsalla" li mmarkat it-tmiem tad-dilluvju bħala sinjal ta' paċi bejn Alla u l-bniedem.

Xi studjużi għalhekk jissuġġerixxu li l-użu ta' din il-kelma f'Apok 6:2 għandu jinqara fid-dawl ta' dak li naqraw f'Apok 4:3 fejn tissemma l-"qawsalla" fuq it-tron ta' Alla, anki jekk hawn jintuża t-terminu bil-Grieg *iris*. F'dan il-każ, l-għan ta' dan il-qaws/qawsalla m'għandux x'jaqsam mal-gwerra, iżda pjuttost mat-twaqqif ta' Patt.[18] Il-fatt

li Kristu qed iżomm qaws ifisser il-fedeltà tiegħu lejn il-Missier u lejn id-dinja, possibbilment bħala patt ġdid[19] li kien qed jagħmel mal-umanità fuq l-eżempju ta' dak li kien ġara fi żmien Noè.

Għalkemm f'dan il-każ, mela, ir-rikkieb nissopponu li hu Kristu inkarnat, fil-pittura tal-ewwel felli tal-koppla l-Prof. Conti applika t-test f'Apok 6:2 għal San Ġorġ, b'mod illi hawn huwa jippreżenta lil dan il-qaddis martri riekeb fuq żiemel abjad (bil-Grieg *leukos*), il-kulur tar-rebħa (ara Apok 2:17; 3:5).[20] Fid-dawl ta' Apok 6:2, il-pittur jurina lil San Ġorġ li qed tingħatlu *kuruna* (bil-Grieg *stefanos*), simbolu tal-bniedem rebbieħ, filwaqt li f'idu tax-xellug għandu l-qaws li jissemma wkoll fl-istess test bibliku.

2. Ir-rebbieħ u l-manna l-moħbija u ċ-ċagħka bajda b'isem ġdid

Fit-tieni felli tal-koppla, il-Prof. Conti mbagħad jidher li kien ispirat minn dak li naqraw f'Apok 2:17: *"Lir-rebbieħ nagħtih mill-manna l-moħbija, u nagħtih ukoll ċagħka bajda, b'isem ġdid minqux fuqha li ħadd ma jkun jafu ħlief min jirċeviha"*. Dan il-kliem jagħmel parti minn dak li l-anġlu jtenni lill-Knisja f'Pergamu,[21] il-kapitali tar-reġjun, li bħal Korintu u Ateni kellha akropoli kbir b'tempji differenti, bħal dak iddedikat lil Zeus u lil Asclepios, l-alla tal-fejqan.[22]

F'din it-taqsima tal-Apokalissi naqraw li Kristu Ġesù jsejjaħ lill-Insara għal-lealtà lejn ismu anki meta ċertu Antipa,[23] li jissemma hawn biss, kien ġie maqtul minħabba l-fidi tiegħu. Minn dak li naqraw jidher li xi wħud minn dawn l-Insara kienu qed iżommu mat-tagħlim ta' Balgħam (ara Apok 2:14). Ir-referenza għal Balgħam aktarx li m'għandniex nifhmuha bħala l-isem proprju ta' xi persuna, iżda pjuttost bħala isem mogħti lil dan il-persunaġġ minħabba l-karattru tal-azzjonijiet tiegħu (ara Num 22-24). Ġwanni jarah bħala profeta falz li kien qed iqarraq bil-poplu permezz tal-immoralità u l-idolatrija (Num 31:16) assoċjati mal-"ikel bħala idolu". Filwaqt li s-segwaċi ta' Balgħam kienu qed jipprostitwixxu ruħhom billi kienu qed jieklu laħam issagrifikat lill-idoli, lir-"rebbieħ" fl-Apokalissi tiġi mwiegħda "l-manna l-moħbija", jiġifieri ħobż li s'issa mhuwiex viżibbli u li jiġi mis-Sema. Mela aktar milli xi festa pagana, hawn għandna l-wegħda ta' xi ħaġa li tibqa' u li tissodisfa.

Hawnhekk għandna allużjoni ċara għall-Eżodu (ara Eż 16), għalkemm ir-referenza preċiża għall-manna *moħbija* tindika realtà spiritwali li tibqa' moħbija minn Iżrael. Il-manna kienet l-ikel mogħti lill-poplu ta' Iżrael fil-mixja tagħhom fid-deżert lejn l-Art Imwiegħda. L-idea tal-manna moħbija mwiegħda lir-rebbieħ f'Apok 2:17 tirrifletti tradizzjoni Lhudija fejn ir-reċipjent bil-manna fih, imħares fl-Arka bħala tifkira għall-ġenerazzjonijiet futuri (Eż 16:32-34; ara Lhud 9:4), kien ittieħed minn Ġeremija fi żmien il-qerda tat-Tempju ta' Salamun u ħbieh taħt l-art (2 Mak 2:4-7). Hemm kellu jibqa' sakemm jiġi l-Messija u meta Ġeremija kellu jirritorna l-Arka u l-kontenut tagħha għat-Tempju ġdid messjaniku f'Ġerusalemm.[24]

Studjużi oħra[25] jargumentaw li l-manna li tissemma f'Apok 2:17 hija referenza għat-teżor tal-manna li f'Salm 78:25 hu msejjaħ "il-ħobż tal-anġli" u li kellu jinżel mis-Sema fi żmien is-saltna messjanika sabiex jitma' lill-imberkin.[26] Fuq kollox, il-wegħda għall-manna moħbija tidher qrib ħafna għal dak li naqraw fi Ġw 6:31-58, fejn Ġesù jiddeskrivi lilu nnifsu bħala l-ħobż ħaj nieżel mis-Sema, u allura joħloq kuntrast bejnu u bejn il-manna. Il-manna Nisranija jeħtieġ

li tkun Kristu Ġesù stess, li wiegħed li jagħti lilu nnifsu bħala ikel (l-Ewkaristija) lil dawk kollha li jirbħu.[27]

Mal-manna, lir-rebbieħ tal-Apokalissi tiġi mwiegħda wkoll iċ-"ċagħka l-bajda". Huma bosta l-interpretazzjonijiet tat-tifsira ta' din il-wegħda.[28] Din iċ-ċagħka setgħet kienet isservi bħala oġġett ta' fortuna sabiex tkeċċi l-ħażin.[29] Studjużi oħra jaraw hawn referenza għall-ġebla li kien ikun hemm fuq il-pjanċa (ara Eż 28:30).

Il-prattika tal-ismijiet miktuba jew minquxa fuq il-ġebel tidher fid-deskrizzjoni tal-efod li kienet tintlibes fuq sider il-Qassis il-kbir. L-efod kien speċi ta' fardal irrakkmat marbut fuq quddiem u miżmum 'il fuq minn żewġ żigarelli (ara Eż 28 u 39) u li fuqu kien ikollu żewġ ġebliet prezzjużi tal-oniċi. Fuq dawn il-ġebliet kien ikun hemm miktubin, sitta għal kull ġebla, l-ismijiet tat-tnax-il tribù (ara Eż 28:9-10; 39:8).[30]

Oħrajn imbagħad jinterpretaw it-tifsira ta' din il-ġebla bajda bħala *tessera* li kellha sservi biex biha wieħed seta' jidħol għal xi festa jew biex jivvota f'xi ġuri,[31] filwaqt li oħrajn iqisu din iċ-ċagħka bħala stedina mnaqqxa għall-ikla

messjanika.[32] Studjużi oħrajn jitkellmu fuq l-imperaturi Rumani li kienu jqassmu biċċiet ta' njam jew ġebel żgħir lill-fqar f'Ruma sabiex iserrħu rashom li kien hemm provista regolari ta' ikel.[33] Dawn l-oġġetti kienu jingħataw ukoll lir-rebbieħa fil-ġlied tal-gladjaturi wara li kienu jirbħu l-ammirazzoni tal-pubbliku.[34] Studjużi oħra jqisu r-referenza għaċ-ċagħka l-bajda bħala terminu li probabbilment jirreferi għaċ-ċagħak li kien jintuża għall-kalkolu (bil-Latin *calculos*). F'dan il-każ, iċ-ċagħka tikkorrispondi ma' numru u allura ma' ittra jew isem.[35] Il-bjuda tal-ġebla msemmija probabbilment tindika li din tappartieni għal dawk il-ħwejjeġ li għandhom x'jaqsmu ma' Alla jew bħala simbolu tar-rebħa tal-fidi tagħhom.[36]

L-istudjużi lanqas ma jaqblu bejniethom dwar l-identità tal-"Isem ġdid" li kellu jingħata lil dak li jingħata wkoll iċ-ċagħka bajda. Xi wħud iżommu li dan l-isem jirreferi għall-isem ta' Kristu. Dawn li jżommu ma' din il-pożizzjoni ħafna drabi huma wkoll dawk li jinterpretaw il-ġebla bajda bħala oġġett ta' fortuna. Dan minħabba li fl-antikità kien hemm it-twemmin li tagħrif sigriet ta' isem ta' xi alla kien jagħti qawwa speċjali.

L-isem ġdid aktarx li hu referenza għall-isem ta' dawk li jirbħu. Ħadd ħliefhom ma seta' jkun jaf xi tfisser l-esperjenza ta' bidla tal-fedeltà fit-tiġrib tagħhom u l-ferħ meta jidħlu għat-tieġ tal-Ħaruf. L-isem "ġdid" fil-kwalità jixraq liż-żmien ġdid.[37] L-isem ġdid għalhekk jimplika identità ġdida jew li tkun xi ħadd speċjali fis-saltna. L-isem ifisser karattru, identità. Imma f'dan il-kuntest tal-Apokalissi l-identità tinkiseb mit-tbatija għall-isem ta' Kristu. Hekk hu muri Antipa "x-xhud fidil" (Apok 2:13), li ġie maqtul biex jagħti xhieda għall-isem ta' Ġesù (ara 1:5). L-isem ġdid għalhekk jissimbolizza "ħajja ġdida"[38] mogħtija minn Kristu lir-rebbieħ, li hu biss jista' jirċeviha (ara 14:3).

Il-Prof. Conti jidher li interpreta dan it-test mill-Apokalissi f'dan id-dawl meta fit-tieni felli tal-koppla jippreżentalna lil San Ġorġ għarkupptejh quddiem il-figura ta' Kristu li hu wieqaf u li qed jagħti lill-qaddis martri ċ-ċagħka l-bajda u kalċi bil-manna.

...jissokta fil-ħarġa li jmiss

Riferenzi

[1] Il-Papa Franġisku, Eżortazzjoni appostolika *Evangelii gaudium = Il-Ferħ tal-Evanġelju*, trad. Francesco Pio Attard, Malta 2014, 167.

[2] Ibid.

[3] Ibid.

[4] Ġwanni Pawlu II, "Lettera agli artisti", 4 aprile 1999, f'*Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, vol. 22, n. 1 (Gennaio-Giugno 1999), Vaticano 2002, 719, 13.

[5] Fuq id-dettalji tal-bini u r-restawr ta' din il-koppla ara Francesco Pio Attard, "Sebgħin sena wara l-kxif tagħha: Il-koppla monumentali tal-Bażilika ta' San Ġorġ f'Għawdex lura għall-glorja oriġinali tagħha", f'*Il-Leħen,* 05/01/2020, 7.

[6] Darbtejn, ngħidu aħna, il-Knisja hija identifikata bħala "saltna" u "qassisin" (ara Apok 1:6; 5:10), lingwaġġ li jintuża biex jesprimi l-Patt li Alla għamel mal-poplu tiegħu kif naqraw f'Eż 19:5-6. F'dan il-Patt, il-Mulej Alla jagħżel għalih lil Iżrael minn fost in-nazzjonijiet l-oħra u jsejħilhom "nazzjon qaddis".

[7] Ara iżda Apok 2:10: "Tibżax minn dak li se jkollok issofri; ara, id-Demonju se jixħet 'il xi wħud minnkom fil-ħabs biex iġarrabkom, u intom tgħaddu minn għaxart ijiem ta' taħbit". Ara wkoll f'3:10 fejn naqraw: "Talli int ħarist it-tagħlim tiegħi dwar is-sabar, jiena wkoll inħares lilek mis-siegħa tat-tiġrib li ġejja fuq id-dinja kollha biex iġġarrab lil kull min jgħammar fl-art".

[8] Fuq dan il-punt ara David A. deSilva, *The Hope of Glory: Honor Discourse and New Testament Interpretation*, Collegeville 1999, 179-182; ara wkoll G.K. Beale, *The Book of Revelation*, NIGTC/Grand Rapids 1999, 28-33.

[9] Ara Wes Howard-Brook–Anthony Gwyther, *Unveiling Empire: Reading Revelation Then and Now*, Maryknoll, N.Y. 2001, 102-111, 115-118. Ara wkoll David A. deSilva, "The Social Setting of the Revelation to John: Conflicts Within, Fears Without", f'*Westminister Theological Journal* 54 (1992), 286-296.

[10] Howard-Brook–Gwyther, *Unveiling Empire*, 238.

[11] Ara Robert H. Mounce, *The Book of Revelation: Revised. The New International Commentary on the New Testament*, Grand Rapids, Michigan/Cambridge 1998, 140. Filwaqt li din il-viżjoni ta' Ġwanni fl-Apokalissi tikkorrispondi ma' dik ta' Żakkarija, is-suġġett jikkorrispondi mad-diskors eskatoloġiku ta' Ġesù fl-Evanġelji Sinottiċi. San Luqa jikteb dwar gwerer u taqlib, nazzjon li jqum kontra nazzjon ieħor, terremoti, ġuħ, mard, u sinjali kbar mis-sema u persekuzzjoni (ara Lq 21:9f; ara Mk 13:7f). Ara G.A. Krodel, *Revelation. The Augsburg Commentary on the New Testament*, Minneapolis 1989, 170.

[12] *Adversus Hæreses* 4:21, 3.

[13] Kummentarji oħra iżda jippreżentaw argumenti kontra l-identifikazzjoni ta' Kristu bħala r-rikkieb taż-żiemel abjad. Dawn juru li meta nqabblu l-kapitlu 6 mad-19 tal-Apokalissi naraw li ż-żewġ rikkieba ftit li xejn għandhom komuni minbarra l-fatt li t-tnejn huma riekba fuq żiemel abjad. F'Apok 6:2 ir-rikkieb liebes kuruna tar-rebbieħa u qed iġorr qaws; f'Apok 19:1f huwa inkurunat b'ħafna kuruni u armat b'xabla taqta' li ħierġa minn ħalqu. Il-kuntest ta' Apok 6:2 huwa wieħed ta' rebħa, filwaqt li dak ta' Apok 19:1 huwa wieħed ta' retribuzzjoni ġusta. Ara Mounce, *The Book of Revelation*, 140. Xi wħud hawnhekk iżommu li l-ewwel rikkieb fuq iż-żiemel l-abjad hu fuq in-naħa tax-xitan, fejn skont dak li naqraw f'Eżek 39:3, l-aħħar għadu tal-poplu ta' Alla kellu jġorr il-qaws u l-vleġeġ. Ara wkoll Ġer 4:29; 6:23; Apok 20:7. Skont dawn l-interpretazzjonijiet, dan ir-rikkieb huwa xbieha tal-Antikrist li jidher taħt diversi modi fl-Apokalissi, bħal ngħidu aħna fix-xbieha tal-bhima f'Apok 11:7; 13:17. Il-kulur abjad hu kulur li bih jipprova jqarraq billi jipprova jimita lil Alla u lil Kristu. Il-kuruni li jissemmew hawnhekk fil-fatt jitqiegħdu kemm fuq l-irjus tat-tajbin u kemm tal-ħżiena (ara Apok 12:1.2). Għal din il-pożizzjoni ara l-argumenti f'J.Massyngberde Ford, *Revelation: A New Translation with Introduction and Commentary. The Anchor Bible*, New York/London 1975, 104-105.

[14] Ara Mounce, *The Book of Revelation*, 140.

[15] Ara Edmondo F. Lupieri, *A Commentary on the Apocalypse of John*, trad. Maria Poggi Johnson u Adam Kamesar, Grand Rapids, Michigan/Cambridge 1999, 142.

[16] Ara Joseph L. Mangina, *Revelation. SCM Theological Commentary on the Bible*, London 2010, 100.

[17] Nafu li fis-sena 62 WK Vologeses kien rebaħ rebħa bla mistennija fuq l-armata Rumana. Ara Ben Witherington III, *Revelation. The New Cambridge Bible Commentary*, Cambridge 2003, 133. Ara wkoll C. Keener, *Revelation. The NIV Application Bible Commentary*, Grand Rapids/Michigan 2002, 202.

[18] Ara Lupieri, *A Commentary on the Apocalypse of John*, 142.

[19] Ara Mangina, *Revelation*, 100,

[20] Ara Wilfrid J. Harrington, *Revelation. Sacra Pagina* 16, Collegeville/Minnesota 1993, 90-91.

[21] Ara Mounce, *The Book of Revelation*, 82.

[22] Witherington, *Revelation*, 102.

[23] Hu impressjonanti kif dan Antipa hu mogħti l-isem ta' Ġesù, "ix-xhud fidil" (Apok 2:13).

[24] Ara Mounce, *The Book of Revelation*, 82.

[25] Ara R.H. Charles, *The Revelation of St. John. The International Critical Commentary*, Edinburgh 1920, 1:65.

[26] Ara Mounce, *The Book of Revelation*, 82, n. 32.

[27] Ara Lupieri, *A Commentary on the Apocalypse of John*, 121.

[28] Ara d-diskussjoni f'C.J. Hemer, *The Letters to the Seven Churches of Asia in their Local Setting*, Sheffield 1986, 96-97.

[29] Ara Mounce, *The Book of Revelation*, 82.

[30] Ara ibid., 83.

[31] Ara Keener, *Revelation*, 126.

[32] Witherington, *Revelation*, 104.

[33] Suetonius, *Aug.* 40.2; 42.3.

[34] Ara Mounce, *The Book of Revelation*, 83.

[35] Lupieri, *A Commentary on the Apocalypse of John*, 122.

[36] Ara ibid., 121.

[37] Ara Mounce, *The Book of Revelation*, 83.

[38] Harrington, *Revelation*, 62.